

KÖK ve EK

Bir sözcüğün parçalanamayan, anlamlı, en küçük parçasına kök denir.

Sözcüğün kökü bulunurken sondan başa doğru ekler çıkarılır ve sözcükle anlam bağlantısını kaybetmeyen en küçük parça kök olarak bulunur.

dur-ak-lar

balık-çı-lar

Uyarı!

Kök bulunurken ek ve kök arasındaki anlam bağlantısı çok önemlidir. Ek çıkarıldıktan sonra kalan kök, sözcüğün tamamı ile anlam bağlantısı kaybetmemiş olmalıdır.

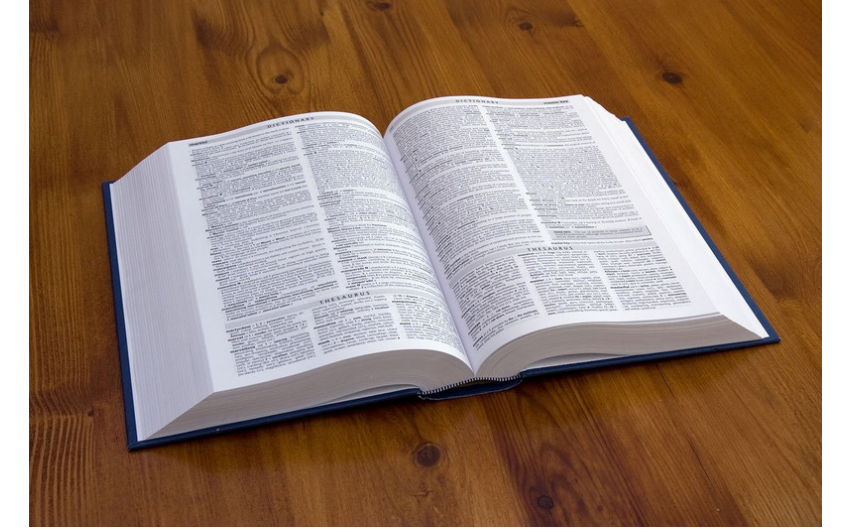

Örnek: "balıkçılar" sözcüğünün kökü "bal" olamaz. "Bal" ve "balık" sözcükleri arasında anlam bağlantısı yoktur.

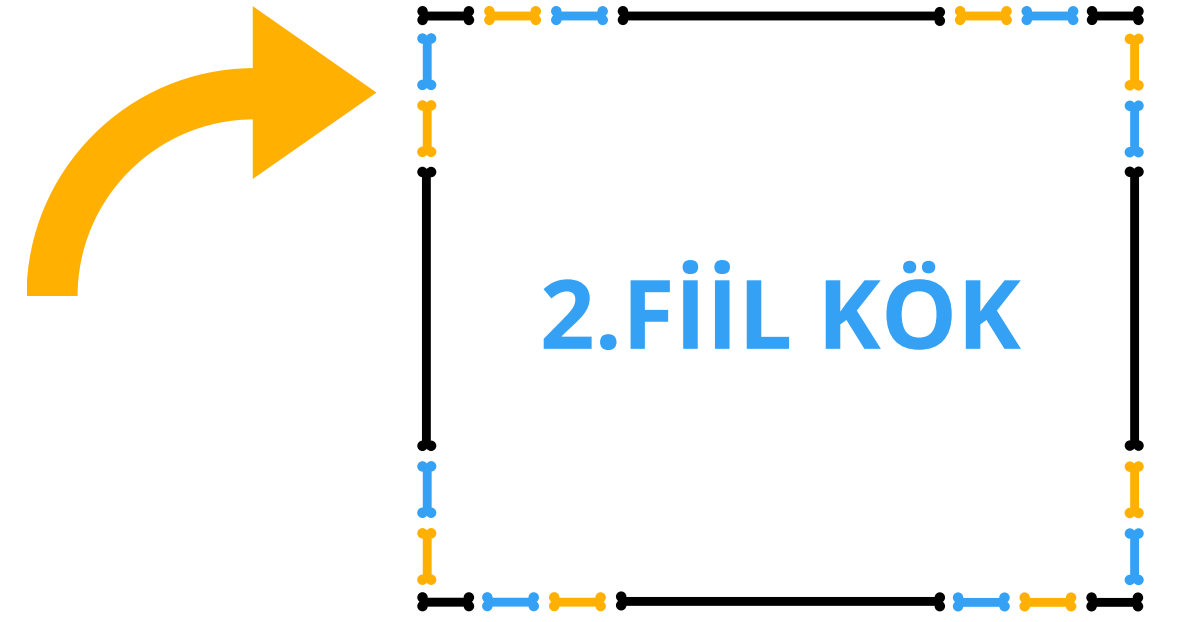
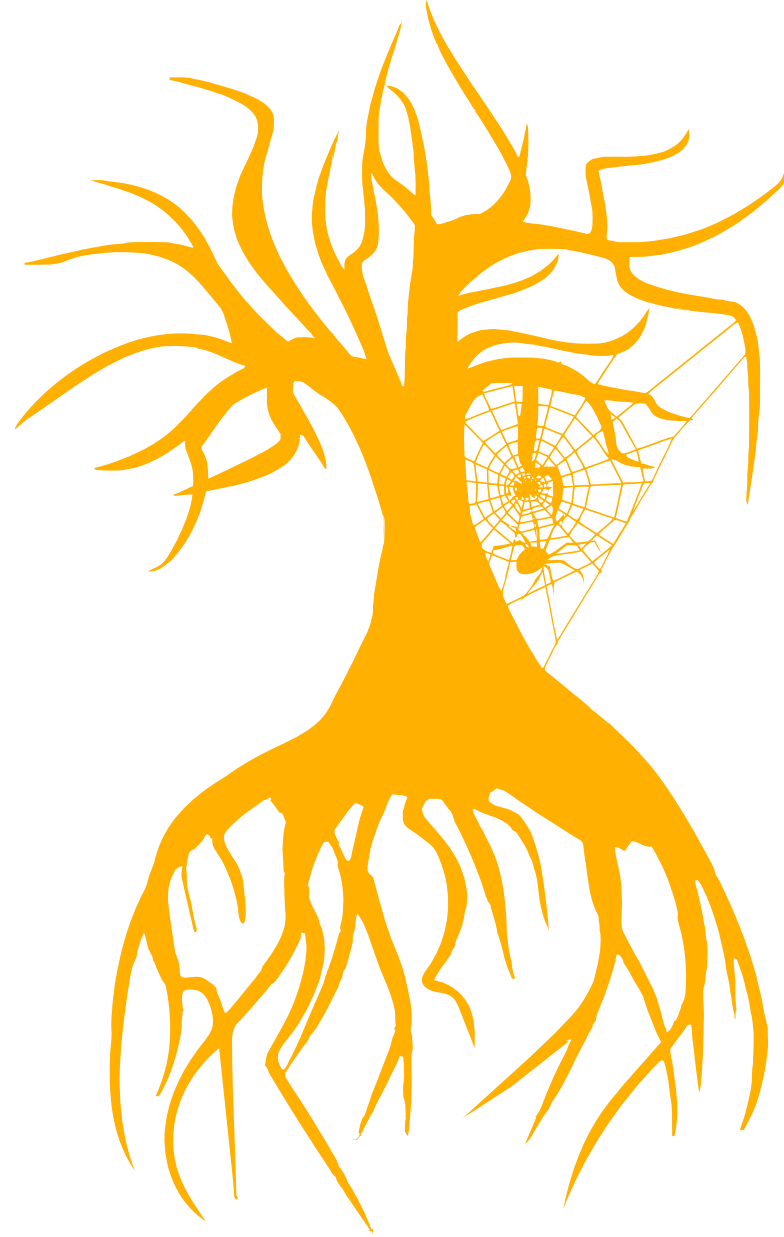

kum-sal-da

söz-lük-te

Kökler isim kök, fiil kök, ortak kök ve
sesteş kök olmak üzere dörde ayrılır:

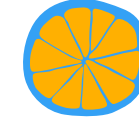

A. Özaysın

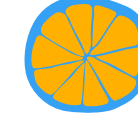
İsim kökler “-mak / -mek” eki almazlar.

1.İSİM KÖK

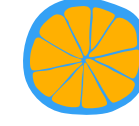
Varlıkların,
kavramların ve
duyguların adları
olan köklere isim
kök denir.

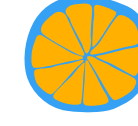
akıl-lı

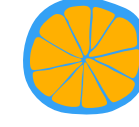
defter-den

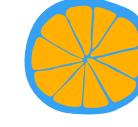
kalem-lik

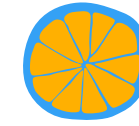
saat-te

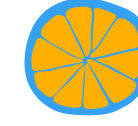
çanta-yı

okul-a

bardak-lar

böcek-ler

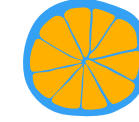
çantamak, deftermek, bardakmak,
okulmak, saatmek, akılmak,

-mek, -mak eklerini alamazlar

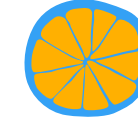
Fiil kökler “-mak / -mek” eki alabilirler.

2.FİİL KÖK

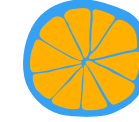
İş, oluş veya durum bildiren köklere fiil kök denir.

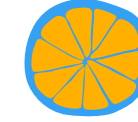
as-kı

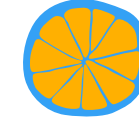
sev-gi

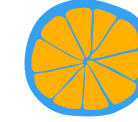
gel-ecek

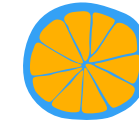
vur-du

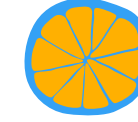
bil-gi

seç-me

gör-üş

sol-gun

Fiil kökler sonuna kısa çizgi (-) konarak yazılır ve bu kısa çizgi «-mak/-mek» şeklinde okunur.

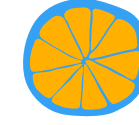
Örn: gelmek, gitmek, koşmak, bilmek vb.

A. Özaysın

Ortak kökler arasında anlam ilişkisi vardır.

3.ORTAK KÖK

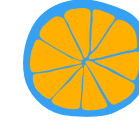
Hem isim hem de
fiil olarak
kullanılabilen
köklere ortak kök
denir.

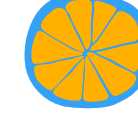
boya(-)

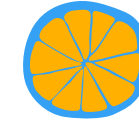
tat(-)

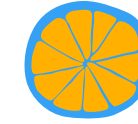
kuru(-)

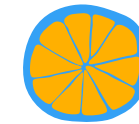
damla(-)

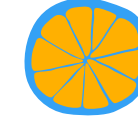
göç(-)

barış(-)

eski(-)

güven(-)

isim olarak

fiil olarak

Marketten bir kutu **kuru** boya aldım.

Dün sınıfımızı sarıya **boyadık**.

Kuru bir bezle masayı silin.

Güneş çıkınca çamaşırlar **kurudu**.

Köyden kente **göç** giderek artıyor.

Kuşlar güneye doğru **göç ediyorlar**.

Aralarında anlam ilişkisi vardır.

A. Özaysın

● isim görevinde

Bu yemekte tuhaf bir **tat** var.

Bir **damla** su bile kalmadı.

Dünya **barışa** hasret kaldı.

● fiil görevinde

Pastadan bir parça **tattım**.

Musluk bir saattir **damlıyor**.

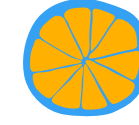
İki arkadaş sonunda **barıştı**.

● Aralarında anlam ilişkisi vardır. ●

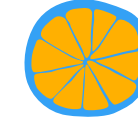
Sesteş kökler arasında anlam ilişkisi yoktur.

4. SESTEŞ KÖK

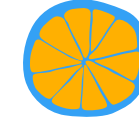
Hem isim hem de
fiil olarak
kullanılabilen
köklere sesteş kök
denir.

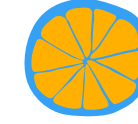
kaz

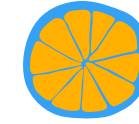
göl

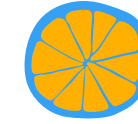
yüz

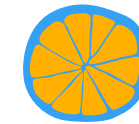
kız

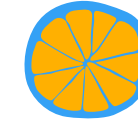
dal

kır

at

saç

Çiftlikteki **kazlar** çok ses yapıyorlar.

Sabahtan beri bahçeyi **kazıyoruz**.

Anneme bir demet **gül** aldım.

O beni çok **güldürüyor**.

Yüzünde bir gülümseme belirdi.

Kıyıda kısa bir süre **yüzdük**.

Aralarında anlam ilişkisi yok.

A. Özaysın

Kız kardeşine yardım ediyor.

Bana kızmaya hakkın yok.

Hakan atları çok sever.

Topu atmaya bile bilmiyor.

Saçlarımı kısa kestirdim.

Bütün oyuncakları etrafa saçmış.

Aralarında anlam ilişkisi yok.

A. Özaysın

EKLER

Ekler tek başlarına anlamsızdır.

Bir veya birden çok sestten oluşabilir.

Ekler, ses olaylarına uğrayarak farklı şekillerde yazılabilir.

Türkçede "kök + yapım eki + çekim eki" sırası vardır.

EK NEDİR?

Sözcüklerin sonuna eklenerek yeni sözcükler türeten veya eklendiği sözcükle diğer sözcükler arasında anlam ilişkisi kuran seslere ek denir.

EKLER

1.YAPIM
EKLERİ

2.ÇEKİM
EKLERİ

1.YAPIM EKLERİ

Eklendiği
sözcüklerden
yeni sözcükler
türeten eklerle
yapım eki denir.
Yapım ekleri
dörde ayrılır.

Yapım ekleri eklendiği
sözcüğün anlamını
deđiştirir, yeni bir
anlam kazandırır.

1.İSİMDEN İSİM YAPAN YAPIM EKLERİ

2.İSİMDEN FİİL YAPAN YAPIM EKLERİ

3.FÜILDEN İSİM YAPAN YAPIM EKLERİ

4.FÜILDEN FİİL YAPAN YAPIM EKLERİ

A. Özaysın

Yapım eki almış sözcüklere türemiş sözcük denir.

Sözcüğün yapım eki almış haline gövde adı verilir.

Yapım ekleri hem köke hem de gövdeye gelebilir.

Yapım ekleri her zaman çekim eklerinden önce gelir.

Bir sözcük birden fazla yapım eki alabilir.

Yapım ekleri sözcüğün türünü de değiştirebilir.

1.İsimden İsim Yapan Yapım Ekleri

kitap – lık

çiçek – çi

akıl – sız

ev – cil

vatan – daş

Türk – çe

söz – lük

onur – lu

2.İsimden Fiil Yapan Yapım Ekleri

ev – len (mek)

göz – le (mek)

iyi – leş (mek)

garip – se (mek)

baş – la (mak)

şaka – laş (mak)

kara – r (mak)

telaş – lan (mak)

3.Fiilden İsim Yapan Yapım Ekleri

seç – im

öğret – men

çekin – gen

böl – ge

öv – gü

say – gı

dur – ak

yaz – ıcı

4.Fiilden Fiil Yapan Yapım Ekleri

gez – dir (mek)

piş – ir (mek)

çek – il (mek)

süs – len (mek)

anla – t (mak)

kop – ar (mak)

yaz – dır (mak)

ol – uş (mak)

İSİM ÇEKİM EKLERİ

1.

Çokluk Ekleri

2.

Hal Ekleri

3.

İlgi Ekleri

4.

İyelik Ekleri

1.

Çokluk Ekleri

Çokluk ekleri isimlerin sayı bakımından fazla olduğunu belirtir.

(-lar / -ler): kitap-lar, defter-ler, kelebek-ler, çiçek-ler vb.

Cümleye çokluk dışında çeşitli anlamlar da katabilirler.

Türkler tarih boyunca birçok devlet kurmuştur. (millet anlamı)

On yaşlarında bir kızı var. (yaklaşık anlamı)

Akşama Ailer bize geliyor. (aile anlamı)

Sabahları mutlaka kahve içerim. (her anlamı)

Çocuk ateşler içinde yatıyor. (abartma anlamı)

Bu topraklardan nice Yunus Emreler çıkar. (benzerlik anlamı)

A. Özaysın

2.

Hal Ekleri

İsimlere belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma anlamı katan eklerdir. İsmin beş hali vardır.

Yalın Hali: ek yoktur

Belirtme Hali: “-ı, -i, -u, -ü”

Yönelme Hali: “-a, -e”

Bulunma Hali: “-da, -de, -ta, -te”

Ayrılma Hali: “-dan, -den, -tan, -ten”

Belirtme Hali

Sabahtan beri evi boyuyorum.

Kitabı bana uzatır mısın?

Tek vuruşta odunu ikiye böldü.

Ütüyü prizden çektin mi?

Masayı yan tarafa çektik.

Şu şişeyi tutar mısın?

Yönelme Hali

Artık eve gitmeliyiz.
Okula gelince onu gördüm.
Kalemi duvara fırlattı.
Egeye bir gezi yapalım mı?
Konuyu babana anlatmalısın.
Perdeye uygun bir renk seçmeliyiz.

Bulunma Hali

Amcam hastanede çalışıyor.

Dün fabrikada yangın çıkmış.

Çantam sizde kalmış.

Sınıfta çok az öğrenci var.

Şehrini haritada gösterir misin?

İstanbul'da tıp okuyorum.

Ayrılma Hali

İzmir'den döneli bir ay oldu.
Bir arkadaşımdan duymuştum.
Bebekten bir ses duyuldu.
Sen benden ne istiyorsun?
Tam şuradan aşağı düştü.
Bahçeden kovayı getirir misin?

3.

İlgi Ekleri

İsimleri birbirine bağlayarak tamlama oluşturan eklerdir.

Tamlayan eki olarak da bilinir.

İlgi ekleri şunlardır: “-ın, -in, -un, -ün”

Evin kapısı aniden açıldı.

Bölümün son kısmına geldik.

Daha kitabın kapağını açmadın.

Denizin sesi buraya kadar geliyor.

Havuzun derinliği sana uygun mu?

Kapıın gıcırtısı nihayet kesildi.

4.

İyelik Ekleri

Bir varlığın kime veya neye ait olduğunu bildiren eklerdir.
Sahiplik ve aitlik eki olarak da bilinir.

Kitabım getirmeyi unuttum. (benim kitabım)

Defterin nerede senin? (senin defterin)

Oyuncağı kaybolmuş. (onun oyuncağı)

Projemiz harika oldu. (bizim projemiz)

Arabanız çok güzelmiş. (sizin arabanız)

Kalemleri kırılmış diye ağlıyor. (onların kalemleri)

A. Özaysın

Uyarı

Üçüncü kişi iyelik eki ile belirtme hal eki birbirine karıştırılmamalıdır. "Kimin" sorusunu sorduğumuzda cevap alabiliyorsak iyelik, alamıyorsak belirtme hal eki olur.

Çiçeği masaya bırak. (Kimin çiçeği – cevap yok – belirtme hal eki)
Çiçeği çok hoş kokuyor. (Kimin çiçeği – onun çiçeği – iyelik eki)
Evi bir günde temizledik. (Kimin evi – cevap yok – belirtme hal eki)
Evi bu mahalledeymiş. (Kimin evi – onun evi – iyelik eki)

FİİL ÇEKİM EKLERİ

1.

Zaman Ekleri

2.

Dilek Ekleri

3.

Kişi Ekleri

1.

Zaman Ekleri

Fiillerin zamanını belirten eklerdir.

yaptı, geldi, gördü, gitti – görülen geçmiş zaman

yapmış, gelmiş, görmüş, gitmiş – duyulan geçmiş zaman

yapıyor, geliyor, görüyor, gidiyor – şimdiki zaman

yapacak, gelecek, görecek, gidecek – gelecek zaman

yapar, gelir, görür, gider – geniş zaman

2.

Dilek Ekleri

Fiillere istek, şart, gereklilik ve emir gibi anlamlar katar.

koşalım, bilelim, gezelim, yazalım – istek anlamı

koşsam, bilsem, gezsem, yazsam – şart anlamı

koşmalıyım, bilmeliyim, gezmeliyim, yazmalıyım – gereklilik anlamı

3.

Kişi Ekleri

Fiildeki işi kimin yaptığını gösteren eklerdir.

kazandım, bıraktım, öğrendim, gezdim – ben

kazandın, bıraktın, öğrendin, gezdin – sen

kazandı, bıraktı, öğrendi, gezdi – o

kazandık, bıraktık, öğrendik, gezdik – biz

kazandınız, bıraktınız, öğrendiniz, gezdiniz – siz

kazandılar, bıraktılar, öğrendiler, gezdiler – onlar

Hazırlayan: Ahmet ÖZAYSIN